

"למדתי שיש ערך לחיים"

גם אם לא הוגדר כן באופן רשמי, גונדר נזים סביתי, מפקד מחוז מרכז, הוא נושא דגל הנצחת השואה בשב"ס ■ על הנער הדרוזי, מכפר ג'ת, שצמח וגדל בשב"ס, וכנגד כל הספקנים הרים על כתפיו את פרויקט "נצחון הרוח", במסגרתו כבר למדו מאות אסירים וסגל את ערכי השואה וביקרו בבית לוחמי הגיטאות ■ חינוך בצל הזכרון

מאת: עין-יה גבע

גונדר נזים סביתי, מפקד מחוז מרכז

"במקום הזה, על מסלול הגבורה בארמת פולין, במקום המשרד צבעוניות, תמימות, שקט ורוגע, אני שואל את עצמי, איך פשעה האנושות?" זהו ציטוט של אחד ממשפטי הפתיחה של ראש משלחת שירות בתי הסוהר, מפקד מחוז מרכז גונדר נזים סביתי, של נאומו בפולין. המשפט הזה, כמו אחרים שכתב ואמר, משקף את תפיסת עולמו כדרוזי ישראלי, שגדל וצמח במדינה וגם את היותו איש שב"ס, לובש מדים.

רק מהנקודה הזו, של בן מיעוטים בעצמו, שלמד עד גיל 14 בכפר הולדתו ג'ת ואחר כך בחר ללמוד בפנימיית כפר גלים בחיפה - מסלול לא שגרתי לבני עדתו - הוא יכול להסתכל בראייה רחבה מאוד, לדבריו, על ההתנהגות האנושית ועל מעשיהם של בני האדם. ההתחברות שלו לנושא השואה כבר כנער, מתחילה בתפקיד שקיבל בטקס יום השואה בכפר גלים, ומאז היא משמשת זרקור המאיר את דרכו בחייו האישיים והמקצועיים. "איך נטבחו מיליונים? איך הופרדו ילדים מהוריהם? איך אפשר לעמוד מול אנדרטה לזכר 45 ילדים שנרצחו בלי להזיל דמעה?"

שנה עמוסת אירועים עברה על גונדר סביתי. לא רק שהרים על כתפיו את פרויקט "נצחון הרוח", שבמסגרתו כבר למדו והשתלמו מאות אסירים בנושא השואה, אלא שהחליף תפקיד, ומפקד גוש שרון מונה למפקד מחוז מרכז. העבודה רבה בכל תחומי אחריותו, הוא אומר, אבל הנושא הזה של שואת העם היהודי הוא בעיניו נקודת ציון שממנה זווית הראיה על כל נושא ובכל תחום, מוארת באור אחר.

עובדת היותו בן מיעוטים, שנחשף לנושא המשפיע על חייו כיום, הביאה את סביתי לשלב בפרויקט כמה שיותר בני מיעוטים. "חשוב שבני מיעוטים - הן מקרב הסגל והן מקרב האסירים - שאין להם חיבור טבעי לנושא, ייטלו בו חלק פעיל. כשאניך יודע מה עבר על העם היהודי, אתה אומר: 'באו, לקחו, כבשו'. ברגע שאתה מפנים את השואה, התפיסה משתנה. זה היה הפרויקט החשוב ביותר - גולת הכותרת של עבודתי בגוש שרון". הקצינים והמפקדים במחוז מרכז, הוא מספר, נרתמו אף הם בהתלהבות להנחלת הפרויקט. בשנת

נרתמים לרעיון

גם אם לא הוגדר כך באופן רשמי, סביתי נושא את דגל הנצחת השואה בשב"ס, והצליח לסחוף בכוח אמונתו את כל הסובב אותו. "הנושא עלה אצלי בשנה שעברה במלוא עוצמתו, בעקבות הידיעות המתרבות על מכחישי השואה. הייתי אז עדיין מפקד גוש שרון, והתוודעתי לפרויקט 'נצחון הרוח' בבית המעצר 'הדרים'. שם, אסירים למדו על השואה, בין היתר באמצעות סדנאות צילום וציור, והציגו תערוכה בנושא. נציגי הצלב האדום הגיעו לצפות בתערוכה, שהמשיכה לכלא 'דימונים', ואחר כך העברנו אותה לבית לוחמי הגטאות. מאז הנושא אינו מרפה ממני. ביקשתי לבדוק בכלא 'אופק', מי מהנערים ביקר ביד ושם או בבית לוחמי הגטאות. התשובה היתה שאף נער מ-250 הנערים בכלא לא ביקר מעודו בשום אתר הנצחה לשואה".

מבחינת סביתי, זה היה הרגע שבו הבין שהנושא הוא בנפשו, וכמפקד מחוז ואזרח המדינה, הוא מחויב לעשות הכל כדי שהנושא יילמד ויופנם בדרך החינוכית והמשמעותית ביותר. היה ברור לו שאין די בלימוד מסודר בתוך הכלא, שדרושה חוויה עוצמתית ומטלטלת, כדי שמי שנולד וגדל כאן יידע מאין בא. מכאן, הוא מאמין, אפשר להבין וללמד כל מטרה וכל משימה, כולל שיקום.

"אחרי שהתקבלה התשובה מ'אופק', החלטתי שאני הולך על פרויקט חינוכי, להוציא כמה שיותר אסירים לבית לוחמי הגטאות. זאת לאחר שיעברו הכשרה מיוחדת, כמובן. ידעתי שאני לוקח סיכונים: אסירים עלולים לנסות לברוח, והשיטוט שלהם בקרב קהל המוזיאון גם הוא בעייתי. קבעתי מדדים שלפיהם אסירים יצאו מכל יחידות הגוש, לא אסירים מסוכנים כמובן, והגעתי למסקנה שאני יכול להוציא לפחות 250 אסירים בקבוצות של 50 עד 60 איש בכל פעם.

"כשהעליתי את הרעיון בפני מפקדי בתי הסוהר, נתקלתי בספקנות, אך מיד קציני המטה בגוש, מחלקת חט"ש ומנהלי בתי הסוהר נרתמו לרעיון. נפגשתי גם עם רון כהן, מנכ"ל המוזיאון, שהקשיב בנימוס, ואחר כך שאל אותי אם אני באמת מתכוון להביא לבית לוחמי הגטאות עשרות אסירים, ואולי מאות. בקיצור, איש לא האמין בפרויקט, משום צד, וגם היה חשש ששב"ס לא יאשר פעילות כזו מבחינת תקציב. למרות הכל, אני האמנתי שאף

"כשאניך יודע מה עבר על העם היהודי, אתה אומר: 'באו, לקחו, כבשו'. ברגע שאתה מפנים את השואה - התפיסה משתנה"

2007, ביקרו בבית לוחמי הגטאות 500 אסירים ו-260 אנשי סגל. אנשי המוזיאון כבר ביקרו בשלושה בתי סוהר והתרשמו לחיוב. בעקבות העיסוק בנושא, נולד פרויקט חשוב נוסף: אימוץ משפחות ניצולי שואה. הוא מאמין בחינוך אנשים בצל זכרון השואה.

ואני לא ידעתי...

אחד האסירים שהשתתפו בפרויקט "נצחון הרוח" מדבר על חוויותיו מלימוד נושא השואה והביקור במוזיאון לוחמי הגטאות, על ההבנה, הזעזוע והלקחים שהפיק

שגיב, בן 29, משתחרר ממאסרו בעוד שלושה חודשים. לאחר שהשתתף בפרויקט "נצחון הרוח", הוא מעיד על שינוי מהותי ביחסו לחיים בכלל, למשפחתו, להיסטוריה של העם היהודי ואפילו לשהותו

בין כותלי הכלא. "אמא שלי מטפלת שנים בניצולי שואה ונהגה לספר לנו על העבודה אתם. לא הקשבתי לה מספיק. ידעתי משהו כללי וזהו. פרויקט 'נצחון הרוח' גרם לי להרגיש שאני רוצה לדעת עוד, כדי שאוכל להעביר את זה הלאה, לילדים שיהיו לי יום אחד. זה סוג של אחריות שאני חייב שתהיה לי כאזרח.

"היתה לי תחושת סיפוק עצומה מכל תהליך ההכנה, מהלימודים על עליית הנאצים לשלטון ומלחמת העולם השנייה, הברים שלא ידעתי. רצייתי להיכנס לנושא, וכמה

שיותר עמוק. לא היה לי רקע וה'למה' לא היה ברור לי. זו לא היתה סתם מלחמה. לא ידעתי שזה היה רצח מתוכנן במטרה להשמיד את העם היהודי."

איך השפיעו עליך תקופת הלימוד והביקור בבית לוחמי הגטאות?

"זו החוויה הכי עוצמתית שהיתה לי מאז שאני זוכר את עצמי. החוויה ריככה אותי מצד אחד, והעצימה אותי מצד שני. יצאתי ממנה עם רצון להיות אדם טוב יותר, רך ועדין יותר."

לא הרתיע אותך הקושי שבביקור בבית לוחמי הגטאות?

"לא. מבחינתי זה היה אפילו קצר מדי, כי זה כל כך עוצמתי. אני חושב שאפשר לדבר על זה חודשים. יש שם שישה מיליון סיפורים. לא מספרים את זה ביום ולא בשנה. רצייתי להתחבר לדברים הכי קשים והכי מעניינים. גיליתי שהעם היהודי הוא עם חזק מאוד, עם שורשי, ששרד את הזוועה ובנה מדינה. אנשים עברו גיהנום. אני לא יודע אם אני הייתי מצליח לשרוד, להישאר בחיים, להתחיל מחדש, להקים משפחה ולייסד קיבוצים."

מה תורם פרויקט "נצחון הרוח" ליציאה שלך לחיים מחדש?

"למדתי שיש ערך לחיים. המטרה בבית הסוהר היא שיקום. דרך הנושא הזה ראיתי איך אנשים, ניצולים, שיקמו עצמם, התגברו וקמו ממצבים שבכלל אי אפשר להשוותם למה שאני עובר. אני בבית סוהר במדינה שלי. אני בכלל מתבייש להשוות את עצמי. מאוד התרגשתי, מאוד התביישתי. כשניצולת השואה דיברה במוזיאון, ממש הרגשתי צורך לקום ולהצדיע לה."

מה אתה חושב על שב"ס אחרי הביקור?

"כל מה שלא למדתי ולא עשיתי בחוץ, אני לומד ועושה כאן. אני מודה לעובדות הסוציאליות ולמורות על הסבלנות שלהן, וחש הרבה הערכה כלפיהן. הכל התחדר לי. אני מבין שלא מקטינים ראש. הרי יכלו ללמד אותנו את הנושא, וזהו. בשביל מה להוציא כסף, להשקיע כל כך הרבה ולרוץ אחרינו, לקנות לנו חולצות מיוחדות ולארגן את כל המערך הזה של היציאה מהכלא. עושים כאן עבודת קודש. אני רוצה להגיד תודה לכל מי שיום את הפרויקט, בשבילי זו המתנה הכי גדולה שקיבלתי כאן."

אחד לא יעז להגיד לי שלדבר כזה אין תקציב. אמרתי לרון כהן: 'במהלך החודש וחצי הבאים אתם עושים סדנאות לימוד בכלא, ובעוד חודש וחצי אני מתחיל להוציא קבוצות של 50 אסירים לביקור במוזיאון'. הוא פשוט צחק. לא האמין. ראיתי שזה נראה לכולם רעיון הזוי."

סביתי לא התעכב על התגובות. היתה לו מטרה והוא האמין בה. "ביקשתי מאנשי המוזיאון לערוך קודם כל סדנאות הכשרה לסגל החינוך. לאחר מכן נקבעה התוכנית לאסירים: מפגש ראשון יועד ללימוד הרקע ההיסטורי של השואה, ואחריו התקיימו שלושה מפגשים להכנה נפשית-רגשית לביקור. שני צוותים - קציני חינוך של השב"ס

"ידעתי שאני לוקח

סיכונים: אסירים

עלולים לנסות לברוח,

והשיטוט שלהם בקרב

קהל המוזיאון גם הוא

בעייתי"

ומדרכי המוזיאון - טיפלו למעשה בחיבור הרגשי של האסירים לשואה. המפגש הרביעי כבר היה הסיוור במוזיאון. "הוצאנו אסירים לאחר מיון ובידקה. ממש נלחמתי על כל אחד. הוצאתי אפילו אסירים שלא בסבב חופשות. יש בזה סיכון, במיוחד בקבוצה. זו היתה אחריות גדולה."

אנשי המוזיאון ואנשי שב"ס היו מודאגים ומתוחים לקראת היום הזה. סביתי קבע שלא יהיו אסירים אזוקים ואפילו לא אסירים במדים. הוא רצה שהאסירים יגיעו למוזיאון במסגרת יום ביקורים רגיל ויתערכבו בקהל הרחב. הקבוצה הראשונה של גוש שרון יצאה לדרך.

סביתי מתקשה להסתיר את התרגשותו, גם חודשים ארוכים לאחר תחילת הפרויקט. "קנינו לכל אחד חולצת טריקו לבנה שעליה היתה מודפסת הסיסמה: 'נצחון הרוח'. רצינו שכולם ילבשו תלבושת אחידה, כזו שתביא להם גאווה". גם על פרטים קטנים לכאורה הוא לא ויתר: "רצו לחלק להם כריכים בצהריים. אמרתי: 'לא. אני רוצה שכל אסיר ירגיש אדם חופשי ביום הזה ויקבל הכל כמו כל אזרח שמגיע למוזיאון, וזה כולל ארוחת צהריים במסעדה'. הנקודה היא חיבור לחוויה

סביתי בביתו כשהגיעה אליו הידיעה על בריחתו של בני סלע מנחנין בית המשפט בתל אביב. "בריון חירום שכינס שב"ס בעקבות הבריחה, עלו קולות שאמרו לבטל את יציאת האסירים לבית לוחמי הגטאות, ומיד. התחיל לחץ מסביב: לא להוציא את הקבוצה הראשונה. אני חשבתי בדיקו להיפך, שאסור לזוז מהתכנון המקורי, שזו תהיה טעות. הנציב גנות חיזק את עמדתו. הוא אמר: 'החלטת - תעשה מה שאתה חושב'. וכך אמנם החלטתי - להוציא את הקבוצה הראשונה, למרות הלחצים". על פי ההתנהלות הקבועה של שב"ס במקרים

חיובית של אזרח, שהחופש הוא נושא משמעותי בשבילו, שביום הזה מתייחס אל העם שלו ואומר לעצמו: 'זה העם שלי, זו ההיסטוריה שלי, ואני לא רק אסיר. אני אזרח שישתחרר יום אחד, ולכאן אני רוצה להביא את המשפחה שלי, לחנך את הילדים שלי, כי אם זה מה שעברנו כעם - אני צריך לעשות משהו חיובי בשביל מי שעברו זאת'."

סיכון מחושב

הביקור בבית לוחמי הגטאות נקבע ליום ראשון, 26 בנובמבר 2006. ביום שישי, 24 בנובמבר, היה

אתם, דיברתי אתם. חלקם אמרו שעד לביקור ועל אף ההכנה, לא האמינו שהיתה שואה. ממש כך. היו בהלם. אסירים בכו שם. שוחחתי עם הסגל, ראיתי שהכל בסדר, ורק אחר כך חזרתי לתל אביב, לוועדת החקירה."

מגיעים, לחוש את הפעם הראשונה. בדרך קיבלתי טלפון מהנציב: 'עוזב הכל. חוזר לתל אביב ללשכת השר. אתה חבר בוועדת החקירה בנושא בני סלע'". סביתי התאכזב. "ראיתי שיש לי עוד עשר דקות נסיעה עד למוזיאון. אמרתי לעצמי, בכל זאת אקפוץ לשם. כבר מרחוק ראיתי אותם עם החולצות הלבנות. היתה שם הרגשה נהדרת. הכנו להם כיבוד בכניסה, ובהמשך ניצולת שואה סיפרה להם את סיפורה האישי. אחר כך נערכו סיור במוזיאון ושיח במסגרת קבוצות דיון, ולסיום - ארוחת צהריים במסעדת המוזיאון. היום התחיל בשמונה וחצי בבוקר והסתיים בארבע אחר הצהריים. "ישבתי

דומים, יציאת אסירים מתחומי הכלא אחרי אירוע בריחה היא צעד חסר תקדים. הנטייה הטבעית של ארגון בטחוני לאחר מקרה מעין זה היא לסגור הכל ולהמתין כמה ימים, עד לדיונים חוזרים בנושא. סביתי, אומרים, הוא איש שאינו מתפשר והולך עד הסוף עם האני-מאמין שלו.

ביום ראשון, יומיים לאחר הבריחה של בני סלע - כאשר משטרת ישראל על הרגליים, כותרות העיתונים זועקות על המחדל והציבור בבהלה - יצא מכלא 'השרון' לבית לוחמי הגטאות אוטובוס ובו 50 אסירים שאינם אזוקים. סביתי לא התאפק. "נסעתי בעצמי למוזיאון, רציתי לראות אותם

"ישבתי אתם, דיברתי

אתם. חלקם אמרו שעד

לביקור ועל אף ההכנה,

לא האמינו שהיתה

שואה. ממש כך"

"ידעתי שהעמדת את עצמי במבחן אישי", אומר סביתי, "פעם ראשונה בעצם היוזמה וההחלטה על הפרויקט, פעם שנייה בתהליכי ההכשרות וההכנות של הצוות ושל האסירים, ופעם שלישית עם בריחתו של סלע. זה לא פשוט. הרי לו היתה מתעוררת הבעיה הכי קטנה עם אחד האסירים, היו סוגרים אתי את החשבון, ואולי בצדק. התנהלתי כאילו לא קרה כלום. סמכתי על המיון שעשינו".
כדיעבד, הוא חושב, פרויקט "נצחון הרוח" תרם לאיזון מסוים בימים המטורפים ההם, שהתנהלו בצל הבריחה, כאשר קבוצה אחר קבוצה יצאה מהכלא ליום שלם, למקום פתוח ומלא קהל. כל 250 האסירים חזרו בשלום. גם בבית לוחמי הגטאות יכלו לנשום לרווחה. "אמרו לי שזה אחד

החלק המרגש במסע בפולין, בשביל סביתי, היה הצעידה בכל אתרי הזיכרון במדי שב"ס, נציג מדינת ישראל

ההישגים היפים ביותר, גם מבחינתם. הם מפרסמים את הפרויקט באופן קבוע באתר המוזיאון.

התרגשות גדולה בפולין

נציב שירות בתי הסוהר, רב גונדר בני קניאק, בחר בגונדר נזים סביתי לעמוד בראש משלחת שב"ס היוצאת לפולין זו השנה השלישית. המשלחת מורכבת מ-30 צוערי קורס קצינים וקצינים מלווים, בסך הכל 41 אנשי סגל שב"ס. בסוף יולי נחתה המשלחת בשדה התעופה בפולין. שליח הגיע לסביתי ומסר לידיו מכתב. הוא פתח אותו, משתומם: מי כבר יכול להשאיר לו מכתב

"כשנכנסים ליער,

המדחים ביופיו, שומעים

רק את רחש הצמרות

הנעות ברוח. ואני תמה,

איך במקום היפה הזה

יש קברי אחים, איך ירו

כאן באנשים, ביהודים"

כאן, בפולין? "נזים היקר", היה כתוב שם, "אתה מגיע לכאן היום, כמפקד משלחת שב"ס בפולין, ואני חוזר מכאן היום, כראש משלחת קורס מדריכי פולין. אני יודע שאתה האדם המתאים ביותר לעמוד בראש המשלחת הזו של שב"ס, ומאחל לך הצלחה. בקרוב נתחיל בפרק ב' של פרויקט 'נצחון הרוח', וזה אך סמלי שאתה בא לפרויקט כמפקד המסע לפולין. בזכותך ובזכות אנשי החינוך של שב"ס, למדתי על האכזר האנושית של העומדים בראש השירות הזה. אני מאחל לכם מסע מוצלח ומשמעותי. בבידוד עמוקה, רון כהן, מנהל בית לוחמי הגטאות."

"התרגשתי מאוד", אומר סביתי, "זו היתה סגירת מעגל: מאי אמון גורף לעבודה משותפת והתלהבות גדולה".

החלק המרגש במסע בפולין, בשביל סביתי, היה הצעידה בכל אתרי הזיכרון במדי שב"ס, כנציג מדינת ישראל. מהמסע הזה, הוא אומר, יישא חוויות למשך כל חייו. "היינו בעיר טיקוצ'ין, שאליו לקחו 6,000 יהודים מהיער. כשנכנסים ליער, המדחים ביופיו, שומעים רק את רחש הצמרות הנעות ברוח. ואני תמה, איך במקום היפה הזה יש קברי אחים, איך ירו כאן באנשים, ביהודים."

ברמה האישיה, התחברתי מאוד

רב כלאי טליה לינדנר, קצינת חינוך מחוז מרכז, מספרת על התהוות הפרויקט, על השותפים לו ועל הקשיים שבדרך

בכל שנה עורך שירות בתי הסוהר טקסים לרגל יום השואה, וצוותי החינוך מעבירים שיעורים בנושא. מה שקרה עם פרויקט 'נצחון הרוח', מספרת רב כלאי טליה לינדנר, קצינת חינוך במחוז מרכז, שונה בתכלית. "בפרויקט של נזים", היא אומרת, "כל בית סוהר נדרש לבנות תוכנית שמתאימה לו. הפרויקט כולל אסירים לפני שחרור, גם נשים ונערים, ונושא השואה קיבל משמעות שלא היתה לו עד כה. הפרויקט כולל עבודת הכנה רבה עם האסירים, שעליה אחראים ראשי תחום חינוך, מנהלי צוותים, קציני חינוך, מדריכי אמנות ומתנדבים, וכן ניצולי שואה שבאים להרצות בפני האסירים.

רב כלאי טליה לינדנר

"שיאה של העבודה החשובה הזו הוא אכן היציאה לביקור בבית לוחמי הגטאות. עם זאת, אסירים רבים המשתתפים בפרויקט לא יוצאים לביקור, כיוון שלצערנו אינם עומדים באמות המידה שלנו לכך, ועל אף המלחמה של נזים על כל אסיר. אבל גם אלה שאינם יוצאים לפרק מרתק וחוויתי במהלך מאסרם. בפרויקט משתתפים אסירים רבים, הרבה מעבר למאות האסירים שכבר יצאו לביקור בבית לוחמי הגטאות."

לינדנר היא דור שני לשואה. "אמי היתה באושוויץ ואני מחוברת מאוד לנושא, בדיק מהזווית של 'נצחון הרוח'. אבי גידל אותנו על האמונה שאנחנו חזקים ויכולים לעשות הכל. ברמה האישיה, התחברתי מאוד". לינדנר אחראית למעשה על החיבור של כל השותפים לפרויקט: בית לוחמי הגטאות, המודיעין, הביטחון וחטו"ש. היא מדברת על השותפים הרבים והשקטים להצלחה, שבלעדיהם אי אפשר היה להגשים את הפרויקט. "סג"ד חביבה רוטשילד, ראש ענף חינוך בשב"ס, ארגנה ומיסדה את הקשר עם בית לוחמי הגטאות, ושרה רובינשטיין, קצינת חינוך גוש שרון, ניהלה את הפרויקט בגוש שרון. השתיים חשבו שאפשר וצריך לעשות יותר, ופנו עם הרעיון לגונדר נזים סביתי, מפקד גוש שרון דאז, ומכאן הפרויקט המריא.

"אחרי שלושה חודשים מונה גונדר סביתי למפקד מחוז מרכז, והטיל עלי את ריכוז העבודה מול כל הגופים. עבדתי בשיתוף פעולה מלא עם איעד סביתי, עוזר קצין אג"ם מחוזי, שאחראי על בעיות הביטחון הקריטיות הכרוכות בפרויקט כזה. עבודת השטח כללה חריש עמוק שנעשה בידי צוותי החינוך על מנת לקרב אסירים לנושא השואה, כשלו רובם מעולם לא היתה נגיעה בו. בלעדי החלק הזה, לא היינו מגיעים לשלב של ביקור בבית לוחמי הגטאות. גם עבודת המטה אינה פשוטה, ולולא המחויבות הגורפת של גונדר סביתי, היא לא היתה מתקיימת.

"מבחינת אנשי הסגל, היה משהו מרפא בפרויקט המיוחד הזה, בעצם החשיבה איך משתפים את אנשי הסגל עד אחרון הסוהרים, איך מחברים אותם לאסירים מזווית חדשה ושונה. הוצאנו דף מיוחד לסוהרים, שבו סופר על הפרויקט ועל החשיבות של היציאה לבית לוחמי הגטאות, במטרה לשתף את הסגל בכל צעד ולא רק ברמה הטכנית.

"באמצעות הפרויקט הזה הצלחנו לתת תנופה לתובנה בין אדם לאדם, ולא חשוב מי הוא. יש בכלא - וגם בקרב אנשי הסגל - דרוזים, נוצרים, יהודים ומוסלמים, שעכשיו הבינו שהשואה היא אירוע היסטורי, בעל תוקף אנושי-עולמי מבחינת הרצח של מיליוני בני אדם, רצח שנעשה בידי אדם. "תוך שיתוף פעולה בלתי רגיל עם בית לוחמי הגטאות, נוצרו תכניות עבודה מיוחדות לנו ולאסירים. חוץ מיום עיון שנערך לאנשי הסגל בתחומי שב"ס, צוותי החינוך עברו יום עיון בבית לוחמי הגטאות. תגובות האסירים היו בעיקר של סקרנות והפתעה. אני מאמינה שהצלחנו להעביר את המסר של 'הכוח להתגבר'."

הכל התחבר אצלו בנסיעה הזאת, אומר סביתי. הוא היה כל כך עמוס רגשית, עד שלא הצליח לכתוב את נאום הסיום. נחוצה היתה נסיעה של שלוש שעות עד למקום עצמו, שבמהלכן מצא עצמו מתבונן בנופי הארץ הזו, שבה נרצחו מיליון יהודים, כדי שלאט לאט יחזרו אליו המילים. 🇮🇱

"לכל אחד מחברי המשלחת היתה נקודת שביחה. גם לי. באושוויץ, אחרי שחינונו בסרט על הילדים במחנה, פגשנו במקרה ניצולת שואה ישראלית. היא היתה גאה שאנחנו במדים, וסיפרה לנו את הסיפור שלה. היתה התרגשות רבה. לא נשארה עין יבשה. הלכתי הצדה ופשוט בכיתי."